

darulfunun ilahiyat

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Başvuru: 12.01.2023
Revizyon Talebi: 23.02.2023
Son Revizyon: 13.03.2023
Kabul: 15.03.2023
Online Yayın: 19.04.2023

Gelenek- Şarlatanlık Çıkmazında Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları

Complementary and Alternative Medicine Practices in the Dilemma of Tradition and Quackery

Hakan Ertin(ed.), Ahmet Karakaya(ed.). Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları (İstanbul: İSAR Yayınları, 2022). ISBN 978-605-9276-34-4

Nevra Özdemir*

Anahtar Kelimeler

Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp, Modern Tıp, Tıbb-ı Nebevî

Keywords

Complementary and Alternative Medicine, Modern Medicine, Prophet Medicine

Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları, farklı kültürlerin etkisinde gelişmiş, geçmişten bu güne uygulanan çeşitli geleneksel tedavi yöntemleri, olarak tanımlanabilir. Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp (TAT) akupunktur, sülük, hacamat ve kayropratik gibi günümüzde popüler olan ve gittikçe de popülerliğini arttıran tedavileri kapsamaktadır. Peki bu uygulamaların mahiyeti nedir? TAT'ın kaynağı tespit edilebilir mi? Bu kaynağakaynaklara itibar edilebilir mi? TAT geride mi kaldı yoksa bu tedavi yöntemlerinin modern insana söyleyecek sözleri var mı? Değerlendireceğimiz *Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları, Eleştirel Bir Sosyal Bilim İncelemesi* isimli eser, dile getirdiğimiz soruların yanı sıra TAT'a dair pek çok soruyu ve sorunu ele alıp bizlere farklı bakış açıları sunuyor.

Kitap İSAR Tıp ve Ahlak Çalışma Grubu'nun (TAÇ) en yeni çalışmalarından olup 2022 yılı Nisan ayında ilk baskısını yapmıştır. İSAR TAÇ Grubu son yıllarda, tıp, din, hukuk ve etik alanında yaptıkları disiplinler arası çalışmalarını ile tıp etiği ve biyofikih gibi

* Sorumlu Yazar: Nevra Özdemir (Yüksek Lisans Öğrencisi) İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: nevra.ozdemir@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8190-5068

Atf: Özdemir, Nevra. "Gelenek- Şarlatanlık Çıkmazında Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları." *darulfunun ilahiyat* 34, 1 (2023): 331–336. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.1.1218077>

alanları hareketlendirdi. Çalışmada incelenecek eser TAT uygulamaları hakkındaki tartışmaları tıp, sosyoloji, ilahiyat, hukuk gibi çeşitli alanlardan uzmanların perspektifiyle okuyucuya sunar. Editörlüğünü Hakan Ertin ve Ahmet Karakaya'nın yaptığı çalışma on iki makaleden oluşur ve tek bir teoriye odaklı değildir. Eser Türkiye özelinde müstakil olarak sosyal bilim metodu ile TAT uygulamalarını ele alan ilk kitaptır. Bu anlamda eser TAT literatüründeki büyük bir açığı kapatmaktadır.

Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp'ın (TAT) tanımlanması ve kapsamının belirlenmesi bu uygulamaların değerlendirilmesi için oldukça önemlidir. Toplum olarak tıp tecrübesi içerisinde alternatif tıbbı nereye koymalıyız ve ne açıdan değerlendirmeliyiz? Bu soruya verilen farklı cevaplar, insanların TAT'a olan yaklaşımını da belirleyecektir. Kitapta TAT'ı tanımlamaya yönelik bazı çalışmalara yer verilir. Eserdeki "Tek Tıp" makalesi bu çalışmalardan birisidir. Makalede TAT tıp tarihinin bir parçası olarak tanımlanır. TAT'ı tabiri caizse ilkel tıp olarak gören Ahmet Gül'ün "Siz hiç alternatif matematik diye bir şey duydunuz mu?" sorusuna "duymadık" şeklinde karşılık vermek işten değildir. Bilimlerin birikimsel olduğunun altını çizen yazar tıbbı da bu bilim kültüründen ayırmak için hiçbir sebebin olmadığını vurgular. Gül'e göre TAT uygulamaları geçmişin tedavülden kalkmış çözümlerine geri dönüştür.

Bu noktada akıllara bazı sorular gelebilir. Hakikaten de ilaç endüstrisi diye bir gerçek ile karşı karşıya değil miyiz? Bugün doğal yolla alabileceğimiz bir etken maddeyi kimyasal olarak edinmek tıpta modernliğin gerektirdiği bir şey midir? Elbette TAT uygulamalarındaki saha problemleri göz ardı edilmemelidir. Fakat geleneksel yöntemlerin eğitilmiş kişiler tarafından tekrar gündeme getirilmesi belki de ilaç endüstrisinin üzerinden büyük bir yükü(!) kaldırır. Ayrıca TAT'ı modern olanı tercih etmemekle eleştirmek Avrupa merkezli ilerlemeci bilim anlayışının bir getirisidir. Her zaman en ileri teknik en iyi teknik değildir. Özellikle tedavi gibi keskin doğruları olmayan bir sürecin, modern tekniği terk ile ithamı ağırdır.

TAT uygulamalarının tanımını muğlaklaştıran bir başka kavram ise plasebodur. TAT bir plasebonun ötesine geçiyor mu? TAT yalnızca plasebo etkisiyse bu yöntemi kullanmak kişiyi tedaviden yoksun bırakmak anlamına gelir mi? Bu soruların cevabını aramak üzere eserde plasebo-TAT ilişkisini irdeleyen iki farklı makale bulunmaktadır. "Alternatif Tıpta Plasebo Etkisi: Bir Tedavi Ritüelinin Uygulanmasının Klinik Önemi Olabilir mi?" isimli Ted J.Kaptuchk'a ait makalede yazar plasebo etkisinin beş temel bileşeninden bahsederken TAT uygulamalarındaki hasta-uygulayıcı etkileşimi, tedavi ve ortam vb. bazı değişkenlerin plasebo etkisini tetikleyecek artılarına dikkat çekmektedir. Peki TAT yalnızca arttırılmış bir plasebo etkisinden ibaretse bu uygulamalar ile tedavi meşru mudur? Yazar makalede yalnızca bu etik probleme işaret etmekle yetinmiştir.

Esra Aksoy ve Sümeyye Nur Ağcan'a ait ikinci makale ise plaseboyu kavramsal ve tarihi açıdan ele almasıyla ilk makaleden ayrılır. Bu bağlamda makalenin ilk makaleden önce okuyucuya sunulması daha isabetli olabilir. Ted J.Kaptuchk'a benzer şekilde TAT-plasebo ilişkisini ele alan yazarların TAT uygulamalarının etkisiz olduğuna dair kanaatlerinin daha kuvvetli olduğu anlaşılır. Sayfa 81'de "Yanlış bir şekilde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının etkinliği olduğuna inanan hekimler" başlığı bu tutumu gözler önüne sermektedir.

Görüldüğü üzere TAT uygulamalarının mahiyeti ve tanımı üzerinde halen bazı problemler söz konusudur. TAT tıbbın ilkel hali mi yoksa arttırılmış bir plasebo mu ya da somut etkileri olan bir tedavi şekli mi? Bu soruların cevaplarını tıbbın vermesi gerekir. Kitapta TAT'ı somut etkileri olan bir tedavi şekli olarak gören bir kaldırılacaktı uzmana ait bir makaleye de yer verilmemesi eksikliklerdir. Ayrıca TAT hususunda gerek kitap özelinde gerekse sahada, tanım ve kapsam sorunundan da söz etmek gerekir. Bahsedilen alternatif uygulamalar için TAT, geleneksel tıp, konveksiyonel olmayan tıp, halk tababeti gibi terimlerin kullanılması okuyucunun kafasını karıştırabilir. Bu karmaşıklık TAT'ın kapsamı konusunda da belirsizlikleri beraberinde getirir. TAT tam olarak hangi uygulamaları içine alıyor?

TAT'ın sağlık alanında rağbet görmeye başlaması ile oklar modern tıba çevrildi. Modern tıp hastaların ihtiyaçlarına cevap verebiliyor mu? Kitapta bulunan hemen her makalede değinilen bu soru insanların TAT'a yönelmesini anlamlandırmak için önemlidir. Cüneyt Kucur, "Modern Tıbbın Alternatif İhtiyacı" isimli makalesiyle bir doktorun gözünden modern tıbbı eleştirir. Makalenin devamında bazı geleneksel tedavi yöntemlerini inceleyen yazar, bu yöntemlerin denge temelli - dengeyi esas kabul eden bütüncül bir felsefeye dayandığını söyler. Bu yöntemler aslında yalnızca bir tedavi değil hayat tarzı önerdikleri için yaşam kalitesini artırarak kronik hastalıklara da çare olmayı vadeder.

"Konvansiyonel Tıbbın Uygulamadaki Problemleri ve Alternatif Tıba Yönelim Nedenleri Üzerine Bir İnceleme" isimli makale de aynı konuyu ele almaktadır. Tayyibe Bardakçı ve Hakan Ertin'in kaleminden çıkan çalışmada konveksiyonel tıpla ilgili sorunlar ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilir. Doktordan, hastadan veya hastane koşullarından kaynaklanan çeşitli sebeplerle koyulan yanlış teşhisler ve tıbbi hatalar doğal olarak modern tıba güvenin sarsılmasına yol açar. Bahsettiğimiz olumsuz durumlar hastaları TAT'a yönlendirmektedir. Kendisi ile çok daha nitelikli bir ilişki kuran, hastaya uzun zaman ayırabilen, hastayı bizzat tedaviye dahil eden ve modern tıbbın çaresiz kaldığı noktada çözüm öneren bir TAT uygulayıcısı hasta için çok daha cazip hale gelir. Peki TAT saydığımız avantajlarına rağmen iyi bir seçenek mi?

TAT'ın artılarının olduğu bir gerçektir. Fakat TAT'a dair bazı problemler vardır ki bu artıları gölgede bırakabilir. Kewin Smith ve Edward Ernst "Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın Etik Problemleri" isimli makaleleri ile bu sorunları tartışmaya açarlar ve modern veya alternatif ayrımı olmaksızın sağlık hizmetlerinde gözetilen bazı etik ilkelerden hareketle TAT'ı sorgularlar. Bu uygulamaların çoğunun makul ilkelere dayanmadığını iddia eden yazarlar bu yöntemlerin kullanılmasını etik bulmazlar. Fakat henüz yeterli derecede araştırılmayan TAT kapsamında bilimsel olarak da etkisi kanıtlanabilecek, nitelikli hiçbir tedavi yok mudur? Tıbbî olarak geçersizliğini kanıtlamadan TAT'ı bir bütün olarak makul bulmayı reddetmek ve gayri ahlaki olarak nitelemek biraz sert bir tutumdur. Yazarlara göre henüz sistematize edilmemiş TAT eğitimi, hastanın tedavi süreci konusunda yeterince aydınlatılmaması gibi sebepler yüzünden TAT şarlatanlıklara açık kapı bırakır. Bu noktada yazarlara hak vermekle birlikte şu soru da aklımıza takılıyor. Günümüzde modern tıpta aydınlatılmış onam gerçekten işlevini yerine getiriyor mu? Bu noktada çuvaldızı TAT'a batırmadan önce iğneyi modern tıba batırmayı ihmal etmemek gerekir. Her ne kadar yazarlar yabancı uyruklu olsa da ülkemiz adına bu vurgunun yapılması önemlidir.

Bunca etik probleme rağmen TAT hala gelenekten beslenen iyi bir alternatif mi yoksa hastayı pek çok açıdan sömüren bir şarlatanlık mı? Bu soruya cevap vermek için pek çok araştırmaya ihtiyaç olduğu muhakkak. Fakat tüm sorunlara rağmen Özen B. Demir'in "Alternatif Tıbbın Öznesi ve Anlam Dünyası" isimli makalesinde de altını çizdiği gibi TAT sosyal bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bunu inkâr edip tıbbî gelenekten aforoz etmek maalesef şimdilik mümkün değildir. TAT uygulamalarının yasal olarak düzenlenmesi ve denetlenmesi toplumsal zararı asgariye indirmek için bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun farkına varan Hakan Hakeri "Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Bakımından Hukukî Durum" isimli makalesi ile TAT uygulamalarını hukuki açıdan incelemeye tabi tutar. Yasal bir zemine oturmuş ve denetlenebilir bir alternatif tıbbın çok daha güvenilir olacağı kesindir.

TAT'a itibar edebilmek için güvenilir bir kaynağa ihtiyaç vardır. Gelenekten beslenen TAT için din, meşruiyetini ispatlayabileceği en uygun kaynaklardandır. Din-TAT arasında böyle bir ilişkiden bahsedilebilir mi? Günümüzde din dilini kullanarak TAT'ı istismar eden pek çok dolandırıcıyı göz önünde bulundurursak bu konuya bir açıklık getirilmelidir. Ali Murat Yel ve Feyza Dalaylı Ünlü "Dinler Halk Tababetinin Kaynağı Olabilir mi?" isimli makaleleri ile bu meseleyi sorgularlar. Bunu yaparken de halk tababeti ve dinin ilişkisine yoğunlaşırlar. Bu anlamda makale kültür, din ve sağlıkla ilgili pek çok örneğe yer verir. Yerinde bir modernizm eleştirisini de içeren makalede, modern tıbbın bugün insanı yalnızca bedenden ibaret bir varlık olarak tanımlaması eleştirilir. Ayrıca makalede günümüzde fazlasıyla istismar

edilen dinsel ve büyüsel uygulamaların halk tababeti olarak değerlendirilmemesi gerektiği savunulur. Bu ayrım ilerleyen zamanlarda TAT üzerine yapılabilecek daha detaylı bir sınıflandırma için ilham kaynağı olabilir.

Din ile sağlığın tarihi arka planda kuvvetli bir bağının olduğu hakikattir. Peki, günümüzde modernizmin -belki de artık postmodernizmin- ve küreselleşmenin tesiri altındaki toplum için din ve sağlık irtibatı ne kadar kuvvetli? Güncel olarak din ve sağlık ilişkisi kitapta ufuk açıcı bir saha çalışması ile okuyucuyla buluşuyor. “Geleneksel Tıbbı Bakışın Psiko-Sosyal ve Dinî Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışma ile Gülüşan Göçen ve İskender Cüre okuyucuya sahadan sesleniyor. Çalışmada sağlık çalışanları, akademisyenler, TAT uygulayıcıları ve hasta/hasta yakınlarından oluşan dört farklı grupla yapılan mülakatlar derlenir. Toplumun farklı kesimlerinin TAT konusunda nabzını ölçen çalışma, kanaatimizce sahada yapılacak yeni ve daha kapsamlı çalışmalara ışık tutacaktır.

Son yıllarda ismini sıklıkla duyduğumuz “Tıbb-ı Nebevî” kavramı TAT kapsamına giren bazı uygulamaları güvenilir bir kaynağa dayandırmak adına kullanılır. Kavram aslında açık bir şekilde bu uygulamaların Peygamber Efendimize ait tavsiyeler olduğunu iddia ediyor. Peki nereden çıktı bu kavram? Bu kavram hangi uygulamaları kapsar, bunların ne kadarı hadislere dayanır? Bu uygulamalar hadis ile temellendirilebiliyor ise Müslüman için bağlayıcı bir hüküm ifade eder mi? “Tıbb-ı Nebevî’nin Temel Dinamikleri” isimli makalesiyle Levent Öztürk akıllara takılan bu soruları cevaplamak adına yola çıkar. Öztürk, tıbb-ı nebevî kavramının izini tarihin tozlu sayfalarında sürer. Bu noktada, tıbb-ı nebevî literatürünün oluşumu dikkat çekicidir. Yazar, kitabı t-tıp ve tıbbı’l-Arap vb. isimli eserlerin yanlış tercümeleriyle adeta sahte bir literatür kurgulandığını gözler önüne serer. Makalesiyle tıbb-ı nebevî kavramını tartışmaya açmayı hedefleyen yazar, bu iddiasını fazlasıyla yerine getirir.

TAT halen pek çok açıdan araştırılmaya muhtaç bir alan olarak karşımızda duruyor. Çoğu TAT yönteminin bilimsel olarak işlevsel olduğu kanıtlanmamasına rağmen kimi zaman modern tedavilere tamamlayıcı kimi zaman da alternatif olarak tercih edildiği bir gerçek. Bu gerçeklik pek çok alandan uzmanın kollarını sıvamasını gerektiriyor. Bu anlamda başta tıbbın, sonrasında sosyal bilimlerin yanıtlaması gereken pek çok soru var. Öncelikle uygulamaların işlevselliğinin tespit edilmesi gerekiyor. Ancak bu bilgiler ışığında biyofikhın ve biyoetiğin bu uygulamaları değerlendirmesi çok daha isabetli olur. Saha uygulamalarının kontrol altına alınması ve uygulamalardaki çeşitli problemlerin giderilmesi de hukuki bir düzenleme olmaksızın mümkün gözüküyor. Ayrıca bu uygulamaların dini bir kaynağının olduğu iddiası ilahiyatçıların aydınlatması gereken bir problem olarak karşımızda duruyor.

Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları, Eleştirel Bir Sosyal Bilim İncelemesi isimli bu eser, yazılma amacına uygun olarak TAT'a ilişkin mevcut sorunları ortaya koyar. İnterdisipliner planlama ile tıp, etik, ilahiyat, hukuk gibi pek çok alanı içerisinde barındıran eser TAT hakkında bir başlangıç kitabı olarak değerlendirilebilir. Kitapta genel olarak akıcı bir üslup kullanılmıştır. Eser kahir ekseriyetinde anlaşılır bir dile sahip olsa da bazı makalelerde nadiren ağdalı bir dilin kullanıldığı da olmuştur. Metinlerde yazım ve noktalama kurallarına özen gösterilmiştir. İlk baskı olmasına rağmen kitapta oldukça az yerde yazım yanlışına rastlanmıştır.

TAT'ın üzerinde yeterince çalışılmayan bakir bir alan olduğu düşünüldüğünde eser büyük bir boşluğu doldurur. TAT'ın sorunlarını adeta akademiye açan yazarlar TAT hakkında kesin bir sonuç vadetmeseler de çözüme götürecek kapıları aralarlar. Eserde TAT'ın farklı birçok zeminde tartışılması tıp, etik, ilahiyat, hukuk, eczacılık gibi pek çok alanda çalışma yapacak akademisyenlere fener tutacaktır. TAT konusunda kafası karışık olan birçok insanın sorularına cevap olabilecek makaleler barındıran eser hem akademisyenlere hem de akademi haricinde geniş bir okuyucu kitlesine tavsiye edilebilir.